

Erőt, egészséget!

Voltaképpen csak egészséget kellene kívánnunk nekik ebben a közös születés-napi köszöntőben. Mert erőt — olyan erőt, amely nem az izmok rugalmasságától függ — gyakran még mindig mi merítünk az Ő példájukból, mi kölcsönzünk tőlük, kitartást igénylő pillanatokban. Lelki erejük, erkölcsi teherbíró képességük meghazudtolja korukat, s megszegyenít — miközben felemel — mindenkit, akit meg-megkísért a csüggedés, a fáradtság, a kishitűség, s a kényelem menedékeibe riasztana vissza e gondokkal és tennivalókkal siető századvég. Ünnepeitjeink megérdemelt pihenésüket élvezhetnék, tevékeny életükre visszatekintve, tisztelettől övezetten. Mégsem a nyugodtan szemlélődő öregkort ünnepejük születésnapjukon, hanem a küzdelmet. A küzdelmet kor, betegség, elmúlás ellen — minden ellen, ami kérdéssé teszi az emberi erőfeszítés értelmét. Hagyományt mentő, túlélésre tanító, tapasztalást átörökítő küzdelmük az idővel — olyan energia, amely átsugárzik az általuk nevelt nemzedékekbe. Helytállásuk, sokat próbált szívósságuk figyelmünket — a napi teendők között — ráirányítja arra a távolabbi és közelmúltra, amelynek, ki tudja, számba vettük-e minden tanulságát. Tevékeny életük fordulatai, műveik, jelenlétük is erre figyelmeztet. Makacs ragaszkodásuk azokhoz az értékekhez, amelyek szolgálatába ifjú fővel szegődtek, olyan hűség, amelyre soha nagyobb szükségünk nem volt. Ebben az 1981-es esztendőben párhuzamos élethez, párhuzamos életműveket ünneplünk: a kilencvenéves Salamon Lászlónak, a nyolcvanéves Kacsó Sándornak, a hetvenöt éves Balogh Edgárnak, Horváth Imrénnek, Szabó T. Attilának, Vita Zsigmondnak kívánnunk erőt, egészséget!

KORUNK

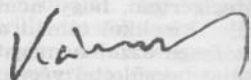
Új folyóirat — százezres nagyságrendben

1981. február 2-án délután a Román Televízió magyar adásának nézői-hallgatói művelődéstörténeti jelentőségű eseménynek lehetnek tanúi; a *Sokszemközt* című, ezután havonta látható-hallható irodalmi folyóirat jelentkezése, a Gálfalvi Zsolt kifejtette mértéktartó, ám annál meggyőzőbb program akkor is ünnepi érzéseket váltott volna ki, ha az első adás nem sikeredik ilyenre. Most azonban szerencsésebb helyzetben vagyunk: részben már valóra is váltott lehetőségeket hangsúlyozhatunk, életrevaló ötleteket, képszerű megoldásokat, közérdekű gondolatokat dicsérhetünk — üdvözölhetjük magát a szerkesztőséget, melyet csak nemrég (úgy érezzük, annak idején joggal) marasztaltunk el műsorainak érdektelensége, színvonalcsökkenése, gyakori meghátrálása miatt, különféle akadályokba ütközvén. Őszinte öröm számomra, hogy így „helyesbíthetek”, ország-világ előtt, a közös gondok és feladatok megosztását regisztrálva.

Akár jelképesnek is tekinthetjük, hogy a *Sokszemközt* első adását megelőző műsorrészben hangzott el egy rögtönzött ankét az ugyancsak fiatal Kós Károly Kőről, a műszaki értelmiség anyanyelvi önművelő igényéről, a kolozsváriak terveiről. A Gálfalvi Zsolt körültekintően gondos szerkesztésében készülő irodalmi „folyóirat” ugyanilyen elkötelezettséggel akarja szemlézni kortárs irodalmunkat, földrajzi, nemzedéki vagy áramlati (stílusbeli) megosztottságok nélkül: egy kellemes — újévi — meglepetést szerző Létay-vers az *Utunkból*, Lászlóffy Aladár (meg egy

Geo Bogza-fordítás) az *Igaz Szóból*, két fiatal költő a tv-kamerák előtt (Egyed Péter neve mellé, már ami ismertségét, szellemi rangját illeti, nem is igen kívánkozik a „fiatal“ megszorítás), majd a Szász Jánossal készített interjú igazán jó kezdetnek mondható. Ahogy a felvevőgép a fűszerekre irányult Szászék lakásában, úgy fűszerszámolta Gálfalvi Zsolt és Szász János beszélgetése az irodalmi problémákat haza és nagyvilág, anyanyelv-örzés, hagyományörzés és világléte viszonyának újragondolásával. Kissé talán hosszúra sikerültek a kérdések, lehet, hogy az irodalomtól távolabb állók figyelmét nem tudta végig lekötöni a párbeszéd, mégis, azt hiszem, kitűnő alapanyaga s a nem kevésbé kiváló „fűszerek“ meghatározóan biztosították a közérdeklőséget. Még több kép, persze, jól fogna — úgy, ahogy az Erdélyi Lajos magyarázta régi dokumentumfotó élményszerűen hozott közel hozzánk egy régmúlt világot. Szász János utazásaiból bizonyára szívesen látták volna emlékezetes mozzanatokot a nézők, különösen hogy nem sokan mondhatják el magukról: itt már mi is jártunk, ide rövidesen eljövünk. A képi világot egyelőre a képzelet helyettesítheti — de az is jó, ha fantáziánkat megmozgatják.

Igéretes volt tehát a kezdet, s biztató, hogy a szerkesztők a közönséget is aktivizálni akarják, mozgósító felhívással megpróbálják bevonni a szerkesztésbe. Mert a közönséget — ahogy Gálfalvi Zsolt mondta — közönségnek szeretnék tudni. Legfőképpen ezért előlegezhetünk bizalmat a tv irodalmi folyóiratának, amelynek máris több százezres „olvasó-“, azaz néző- és hallgatótáborra van (lehet)...

Találkozásom Eisenhowerrel

No nem az Amerikai Egyesült Államok volt elnökével. Hiszen amikor Dwight Eisenhower az egyesült haderők hadseregeinek a parancsnoka volt, vagy később Amerika elnöke (1953—1961), semmit sem hallott rólam, míg én már tudtam egyet-mást róla.

Hogy mégis találkoztam Eisenhower elnökkel, az a következőképpen történt. Egyik nap egy közönséges dossziét kaptam. A vádlott tettelezen bántalmazta a milicistát, ezért kellett az ügyet kivizsgálnom. Mint ilyenkor szokás, a vádlottat megidéztem, hogy kihallgassam. Nem jelent meg. Elővezetési parancsot adtam írásban egy későbbi időpontra. De az én vádlottam most sem jelent meg. De nem jelentkezett az a milicista sem, akinek az elővezetési parancsot végre kellett volna hajtania.

Ilyenkor az ügyész ismét lép egyet. A parancs nemteljesítéséért 500 lejes pénzbírsággal büntettem a milicistát, új határidőt állapítottam meg, és újabb elővezetési parancsot bocsátottam ki. Pár nap múlva jelentkezett nálam a milicista, akire a büntetés vonatkozott. Csendes, rendes ember, akit én a munkánk révén jól ismertem. Arra kért, tekintsek el a pénzbüntetés behajtásától, és segítsék rajta, mert ő nem képes végrehajtani az elővezetési parancsban foglaltakat. Nagyon meglepett.

Nem úgy ismertem ezt a milicistát, mint aki szemtelen, vagy aki nem képes egy elővezetési parancsot végrehajtani. Magyarazatot kértem. Ekkor elmondta, hogy a vádlott nagyon veszedelmes személy. Nagy disznóölő késsel jár, reá az ügysem hallgatna, neki pedig családja van, ne juttassam olyan helyzetbe, amelynek súlyos következményei lehetnek.

Még mindig nem értettem a helyzetet. A dossziéból kitűnt, hogy a vádlott rendesen dolgozik mint szabó a Bega Konfekciógyárban. S mivel abban az időben a fenti gyár az ügyességgel egy épületben volt, arra kértem a milicistát, menjen el a gyárba, és kérje meg az igazgatót, akivel én különben jó ismeretségben voltam, hogy engedje el a munkából a vádlottat, s a milicistával jöjjön át énhozzám. A milicista hallgatott reám, átment, s újra egyedül jött vissza.

Az igazgató azt mondta neki, meg sem kísérli, hogy hozzám küldje a vádlottat, abból csak baj származna. Nagyon különösnek találtam a történeteket. Nem értettem, hogy egy milicista és egy gyárigazgató együttesen nem képesek arra, hogy elem vezessenek kihallgatásra egy vádlottat.

Mivel a távolság kicsi volt, no meg a kíváncsiság is hajtott, átmentem a gyárba, és most már a milicistával együtt jelentkeztünk a gyár igazgatójánál. Az igazgató kedélyesen fogadott, és kérdésekre, hogy egy veszedelmes ember hogyan dolgozhat szocialista üzemben, és hogyan magyarázható a fenti magatartás, elmondta, hogy emberem becsületes munkás. A természetben nincs vele semmi probléma, nagyon jól dolgozik. De nem szereti a milicistát és általában a hatósági közvegeket. Ő pontosan nem is tudja, hogy mi okból, de úgy tudja, hogy régebben valami baja volt a hatósággal, s azóta nem akar látni milicistát, ügyészt és hasonló embert.

Megkértem az igazgatót, hogy emberemet hívassa be az irodába, hadd beszéljek vele. De az igazgató határozottan visszautasította. Szerinte, ha az illető tudja, hogy miért hívatjuk, először is nem jön. De ha jönne is, ha meglátja a milicistát, megtudja, hogy én ügyész vagyok, könnyen baj történhet, mert ez az ember kések nélkül soha, sehová nem megy.

Láttam, itt már nem érek el sokat, megkértem az igazgatót, adjon nekem is egy munkaköpenyt, és látogassuk meg a vádlottat ott, ahol dolgozik. Az igazgató egyetértett velem, csak arra kért, hogy ne beszéljek a vádlottal, ne tudja meg, hogy én ügyész vagyok, és esetleg épp őt keresem, mivel akkor is baj történhet. Megígértem, hogy nem szólok, de látni akartam, ki az a veszedelmes bűnöző, aki éjjel késekkel támad az őt igazolni szándékozó milicistára. És hogyan egyeztethető ez össze azzal a magatartással, amit a igazgató mondott róla, vagyis hogy a munkáját becsülettel végző, pontos, fegyelmezett munkás.

Megjelenésünk a munkahelyen nem okozott különösebb feltűnést. Az igazgató jól ismerte a termet, és határozott lépéssel közeledett a vádlott felé. Mi már előre megegyeztünk, hogy az igazgató odamegy hozzá, beszél vele egy-két szót a munkájával kapcsolatban, én nem szólok bele semmibe, és utána továbbállunk, mint-ha mi sem történt volna.

De a véletlen megint olyat produkált, amire nem számítottunk. Az én vádlottam mellett egy fiatal lány dolgozott, akit nem is olyan rég hallgattam ki csavargásért. Még oda sem értünk a géphez, messziről észrevehetett, mint akinek jó a szeme és többet figyel másfelé, mint a munkájára. Nagy hangon üdvözölt: „Jó napot, ügyész elvtárs, mit és kit keres nálunk?” Az igazgató és én is mindjárt láttuk tervünk végrehajtásának lehetetlenségét. Magyaralkodásra nem idő, sem megfelelő körülmények nem voltak. Emberem felemelte a fejét, és felénk nézett. Nem tudtuk, értette-e vagy sem, amit munkatársnője mondott, de semmi értelme sem lett volna, hogy odamenjek és magyarázkodjak. Hátrafordultunk, és kijöttünk a tereméből.

Ilyenkor az ügyész új tervet készít. Ha egy bűncselekményt elkövető személy beteg, és ebből kifolyólag veszedelmet jelent, kihallgatása lehetetlen, szükséges a törvényszéki orvosi szakértői véleményezés. Ilyen esetben az ügyész elrendeli az illető vádlott megvizsgálását arra vonatkozóan, hogy a vádlott valóban beteg-e, miféle betegségben szenved, mennyire és mennyi idő alatt gyógyítható, felel-e teiteiért stb.

A határozat megfogalmazása, legépelése s aláírása könnyű dolog. De az ügyész, illetve a nyomozó szervek kötelessége, hogy a vádlottat elővezessék s törvényszéki orvosi véleményezés végett ahhoz az egészségügyi szervhez, ahol a bizottság összeül. Jelen esetben az Ideg- és Elmegyógyászati Klinikára kellett vinnünk a vádlottat pénteken, amikor ez a bizottság rendes heti összejövetelét tartotta. Meg kellett tehát szervezni az elővezetést úgy, hogy azért ebből semmi baj se származzon. Megállapodtam a mentőszolgálat vezetőjével és a milícia parancsnokával, hogy péntek reggel 5 órakor, még mielőtt a vádlott munkába indulna, több milicista egyszerre segítkezzen a mentőszolgálat embereinek a vádlott lefogásában és kényszerzubbonyba bűjtatásában. Ugyanakkor házkutatási parancsot bocsátottam ki, és elrendeltem, hogy a milicisták keressék meg és hozzák magukkal az összes bűnjeleket (késeket, fegyvereket, esetleg más tárgyakat), melyek szükségesek a bizottságnak ahhoz, hogy helyes diagnózist állapítsanak meg.

Valóban, reggel 5 óra után, amikor az emberem a munkába indult volna, már a kapujában kényszerzubbonyba és a mentőkocsiba került. Délelőtt 9 órakor pedig már az összes bűnjelek ott voltak a törvényszéki szakértő bizottság asztalán.

Nem volt érdektelen a bűnjelek tanulmányozása. Volt ott nagyon sok szép, színes zászló mindenféle lehetséges és lehetetlen címerrel. Ezeket a zászlókat a

vádolt készítette különlegesen finom (a legtöbbször selyem) anyagból. Aztán volt egy egész sorozat mindenféle nagy kés, szűrő- és vágószerszám, buzogány és más ütoalkalmatosság. S végül egész sor mindenféle edény és láda, aminek akkor nem sok értelmét láttam. Eppen akkor érkeztem meg, amikor a bizottság elé hozták az én vádlottamat. Alig jött be a terembe, a bizottság elnöke (neves pszichiáter, Pamfil professzor) és munkatársa, Stösszel professzor, mindjárt nevének szolított régi ismerősét:

— Jó napot Eisenhower elnök úr, hát maga mit keres itt nálunk?

A kényszerzubbonyba bújtatott vádlott elcsodálkozott:

— Megismer, professzor úr? Látja, milyen helyzetbe hoztak ezek a... milicisták?

— Hát igen — mondja tovább Stösszel professzor —, történnek még ilyen hibák. Na, de mi most másért hívtuk ide magát. Alakult egy új állam, a Zsebelyi* Köztársaság. Ott elnöknek magát választották meg, és arra kérjük, hogy legyen szíves, foglalja el új munkahelyét.

A vádlottnak jólesett a megértő, emberi hang, és vállalta, hogy szíves-örömezt megy elfoglalni új elnöki helyét. Aztán Stösszel professzor nekünk, a bizottság tagjainak elmesélte a beteg kórtörténetét, amely 1953-ban, Eisenhower elnökké választások kezdődött. Az újságok annak idején közölték az új elnök fényképét. Az én emberem ekkor lett beteg, és úgy hitte, az újság az ő képét közölte, ő a megválasztott elnök. Mindjárt a postára ment, ahol egy táviratot akart feladni az amerikai követségre, hogy küldjék el az ő táborki egyenruháját. Így akart jelentkezni az elnöki székfoglalón. A távirat persze nem került továbbításra, de emberünk sem haza ment, hanem más irányba vitték mások, és nem is engedték szabadon 3 évig. Akkor derült ki, hogy nem felel tetteiért, egyszerűen csak beteg ember. Így ismét visszakérült a munkába, és továbbra is egyedül lakott. De a kór, a betegség tovább fejlődött. Már nemcsak Eisenhower volt, hanem közben Fitzgerald is (ez volt az ő kifejezése), mert így nevezte John Fitzgerald Kennedyt. Sőt, azt is tudta, hogy Kennedyt megölték, de szerinte Fitzgeraldot nem, és most (mármint 1965-ben, amikor az eset történt), úgy hívták, hogy Johnson (Lyndon Buines Johnson, az USA elnöke 1963—1969 között), s azért változtatott nevet, hogy nehogy újra megöljék. Megvolt tehát a betegségtől függő saját motivációja és logikája. Nem volt nehéz eldönteni, hogy a vádlott beteg, és büntetőjogilag nem vonható felelősségre.

A mi munkánkban sokszor van dolgunk beteg, büntetőjogilag felelőtlen személyekkel. S ilyenkor mi sem könnyebb, mint a vádat elejteni, az ügyet lezárni. De ezúttal szinte a bizottsággal, az elnöklő professzorral gyűlt meg a bajom kis híján.

Mint említettem, az én emberem dolgozott. Munkatársai tudták, hogy beteg (ügy hívták, hogy a bolond), de ezzel az ügy le is volt zárva számukra. Minden munkahelynek megvan a maga fegyelme, ellenőrzési rendszere; ehhez hozzátartozik az is, hogy a munkába menetel, illetve a kijövési alkalmával a dolgozókat ellenőrzésnek vetik alá. Ez alkalommal nemcsak azt kellett ellenőrizni, hogy ki mit visz ki a munkahelyről, hanem azt is, hogy mit visz be, ami esetleg bajt, kárt okozhat.

Az én emberem semmilyen ellenőrzésnek, semmilyen címen nem vetette alá magát. Márpedig mind az ellenőrök, mind munkatársai tudták, hogy a nagy keseken, szűrő- és ütőszerszámokon kívül állandóan magával vitt bizonyos edényeket, ládácskákat, amiben senki sem tudta, hogy mi van. Szerinte azok voltak a „rádiói”, amelyek segítségével a kapcsolatot fenntartotta azokkal az országokkal és alattvalókkal, ahol ő volt az elnök. Márpedig ezekben a „rádiókban” voltak gáz- és folyékony vegyi anyagok, amelyek bármikor tüzet, robbanást okozhattak volna az aránylag zsúfolt, szalagrendszerű munkahelyen. És éppen ezért Stösszel professzor előadást akart tartani a vállalatnál, hogy a dolgozók döntsék el: ki a felelős, az aki valójában beteg, vagy az a közösség, amelyik eltűri, hogy egy elmebajos azt tegyen a közösséggel (és ellene), amiért még felelősségre sem vonható, hiszen beteg. Nem is arról van szó, hogy valakit lehet-e vagy sem felelősségre vonni. A lényeg az, hogy megelőzzünk és lehetetlenné tegyünk minden olyan helyzetet, amelyik a közveszélyben kárt, az embereknek szerencsétlenséget, tragédiát okozhat. Legtöbb baj nem a nagy dolgokból adódik, hanem a kis mulasztásokból, hanyagságból, egy meggondolatlan vagy beteg ember tettéből. Az előadás, a dolgozókkal való párbeszéd mégis elmaradt. A beteg ugyanis bent maradt a kórházban.

* Ott van az elmegyógyintézet.

Később többször jártam Zsebelyen. Kerestem Eisenhower-t. De ő már „ki-gyógyult“ ebből, nem akarta többé hallani e nevet. Úgy érezte, ha nem is nagyon, de kissé becsapták. Különben nem akart „szabad“ lenni. Továbbra is dolgozott becsületesen. Varrta és javíttatta betegársai ruháját. Jól érezte magát az intézetben.

Számomra az Eisenhower-ügynek éppen ez lett a legfőbb tanulsága. És munkámban többet jelentett az idők folyamán, mintha találkoztam volna Eisenhower-rel, az Amerikai Egyesült Államok elnökével.

Nagy Géza koporsójánál

A tudományok romániai magyar szolgái nevében búcsúzom Nagy Gézától.

Nem kívánok a kifosztottság és a megcsontottság mindnyájunkat kínzó érzéseinek hangot adni, hanem azt tolmácsolom, amit Nagy Géza élete Kharón ladikjából is üzen nekünk. Mert az erkölcsi ember a halálból is tanulságokat vonhat le az élet számára, minthogy a nagy fájdalom felnyitja a szemeket, és segít megkülönböztetni az igazán lényegeset a múló jelentőségűtől.

A halál életeket, pályákat törhet derékba, életműveket tehet örökre torzókká, de az igaz ember felett nem vehet diadalmat. Testét elgyötörheti, porsátorát leronthatja ugyan, de a tiszta ember lényege nemcsak kisiklik félelmetes karmai közül, hanem a porhüvely összeomlása után nemesebbik része fel is szabadul, megsokszorozódik, láthatatlan erőforrássá válik, mely ettől kezdve nem egyetlen emberben, hanem sokakban munkál tovább. Nagy Géza ereje teljében, tudományos tervek közül, ideje előtt távozott körünkől — de nem dolgvégezetlenül. Élete így is teljes és diadalmas élet, mely példaként tovább munkál az élők között.

Mi, idősebbek közvetlen tapasztalatból tudjuk, fiataljaink pedig meg fogják tanulni, hogy mit tett Nagy Géza iskoláinkért, tudományunkért az Erdélyi Múzeum Egyesületben, a Bolyai egyetem szervezésekor és nemzedékek nevelőjeként. Másoknál világosabban látta, hogy a művelődés érzékeny palánta, mely csak biztos keretek között fejlődhet igazán. Ezért fáradt annyit élete során azokért az intézményekért, amelyekben gyermekeink tanulhatnak, értelmiségünk fiataljai felkészülhetnek hivatásukra, mi pedig a tudományokkal foglalkozhatunk. Művelődési életünknek manapság már alig akad számottevő munkása, aki közvetlenül vagy közvetve ne volna hasznélvezője Nagy Géza létének.

Vele talán az utolsó kiemelkedő képviselője távozott körünkől a sokoldalú szellemi vezetőknél, akikben nemcsak a távoli századok során, de a közelmúltban is még olyan gazdagok voltunk, hogy meg sem becsültük őket. Többé már nincs olyan emberünk, aki egymaga pótolhatná Nagy Gézát minden területen. Örökségébe többeknek kell még ezután belenőniük. De nem csupán szakmai illetékességébe, hanem emelkedett erkölcsiségébe is. Nagy Géza családjából és iskolájából hozta azt a szilárd alapot, amelyen változásokkal teli élete során hajladozás nélkül, mindig bizton megállhatott. „Légy hív mindhalálig“ — szolt a közösség normája fiataljainkhoz egykoron, és Nagy Géza az is maradt, minden körülmények között, mindvégiglen. Tudta, hogy talentumait mások számára is kamatoztatnia kell; elsősorban azok javára, akik közül vétetett. Eleven bizonyosság volt arra, hogy a nemzetiségi létben a több tudással társulnia kell a nagyobb felelősségvállalásnak, a másokért való szolgálatnak, a közösségi feladatok ellátásának. Ezek elől Nagy Géza akkor sem tért ki, ha ebből személyes hátrányok származtak is reá.

Vallotta, és nem üres szavakkal, hanem tettekkel hirdette, hogy Európának ezen a több nyelvű darabkáján az előrehaladás, a művelődés ügye, az emberek boldogulása egymás megbecsülésétől és megértésétől függ. Igazi erdélyiként nemcsak a magyar, hanem a román és a szász művelődésnek is értő ismerője, tisztelője és gazdagítója volt. Nem kívánt magának sohasem többet, mint amit ő is

jószívvel megadott másoknak. Így tanulta ezt azoktól, akik előtte jártak, és akiknek életművéből a tanulságokat szóval, írással és magatartásával évtizedeken át közvetítette felénk.

Nagy Géza többé már nincsen közöttünk. Átkerült az erdélyi magyar művelődést alakító nagyjaink sorába, és neve ott ragyog Apáczai Csere János, Misztófalusi Kis Miklós, Pápai Páriz Ferenc, a múzeumalapító Mikó Imre és sok másoké mellett. Mi pedig, elárvult barátaid, itt maradtunk a kötelességekkel rettentetes nagy inségben. Tudjuk, hogy e kötelességek változatlanok, és hogy nekünk helyt kell állnunk ezután is — de már Nélküled. Hisszük azonban: példáddal változatlanul segítségünkre leszel abban, hogy merjünk vállalni a reánk háruló felelőségeket, és hogy el is hordozzuk a közösségi terheket és feladatokat. Erőt ad az a meggyőződésünk, hogy amikor mi is kidőlünk a sorból, helyünkbe mások, fiatalabbak lépnek, folytatni hűséges szolgálatodat. Ebben a megszakíthatatlan láncban Te is tovább fogsz élni és hatni, amíg a hűség és a szolgálat mindenekfeletti érték marad fiataljaink számára is.

Pihenj békében!

Dobó' György

Moldvai nótafák

A moldvai csángó nótafák nélkül nehéz volna megítélni a magyar népi kultúrát, talán múltképünk is hiányosabb volna. Moldva olyan terület, amely a legrégebbi idők óta vonzza művelődési életünknek nemcsak szakembereit, hanem az egyszerű érdeklődőket is.

Itt, Moldvában nótafáinktól gyökereinkre ismerünk, áttekinthetjük történelmünk főbb mozzanatait, amelyek megőrzésével könnyen lehet következtetni a közös sors, a testvériség apróbb, de semmi esetre sem elhanyagolható mozzanataira. Egy-két ballada hozzásegít őseink életfelfogásának, világlátásának a megértéséhez. Regéinkből kitűnik, hogy miért voltak képesek benső derűvel szembenézni a halállal. Talán, gondolták ők, az élet szépsége folytatódik a másvilágon, tudták, hogy a szép mindenhol megtalálható, s ha már tetteik, életük nagy pillanatai bekerültek a balladába, mesékbe, hát vállalták a visszatérést a mindenségbe. A csángók ittlétének legmegrázóbb dokumentumai a Tatros, Úz, Szeret, Beszterce, Bodza, Békás, Tölgyes és más folyók, patakok völgyeiben a nótafáik ajkáról megszólaló regék, balladák, dalok, amelyek felett a halhatatlanság lehelete lebeg. Múltunkat nem vésztük agyagtáblákra, a népi kultúra, a szájhagyomány, az emlékezet láthatatlan kelyheiben őrizzük. Nem tudunk tárgyi bizonyítékokkal vetekedni a világ nagy nemzeteivel; az idők viszontagságai mindig csángálási készenletben tartottak bennünket. Népi műveltségünk azonban évszázadok óta szolgálja a közös életet, nyelvi hovatartozásunk pedig a testvériségben élést hirdeti a Kárpátok és a Szeret közötti moldvai anyaföldön. Adatközlőink, nótafáink száma az utóbbi időben ezen a nyelvterületen az idősebb nemzedékeknél csökkenőben van. Ha viszont jól utánanéznünk, akkor minden bizonnyal találunk elég sok fiatal, aki meghittebb baráti körben szívesen közvetíti a szóbeli úton terjedő kultúrát.

Ezek a szerény emberek, mikor a dombok, hegyek és erdők mögé szerényen megbújt házaikból napi teendőik végzésére indulnak, az örömmel és bánattal csordultig telt poharat tarisznyájkák napi erősítőül.

Lépjétek át portáikat, vegyétek szemügyre házereszeiket, ahonnan deszkába vésett nap—hold—csillag arabeszkék akaratlanul is egy letűnt, pogány hitvilágra utalnak.

Moldváról és nótafáiról csak elismeréssel, elragadtatással lehet írni és beszélni.

Sauschanta

Véleményem szerint...

Az elmúlt esztendőben ünnepeltük Incze Ferenc festő hetvenedik születésnapját. Túljutottunk már az ünnepi köszöntőkön; ez az írás tehát nem üdvözlés, s nem képzőművészeti méltatás akar lenni, hanem évfordulón innen és túl az Incze Ferenc-i életpályának egy olyan vonatkozására mutatnék rá, amely mindenképp figyelmet érdemel, hiszen — mondhatni — történelmi tanulsággal szolgál.

E tanulság megértéséhez, föltárásához pedig — sajnos — súlyos kulcsot adott kezembe az élet.

Nem adatott meg nékem az a „szerencse“, hogy olyan elnökség, zsűri, bizottság, ítélőtábla vagy törvényszék tagja lehessenek, amely egyeseket elítél, kizár, megfenyít, másokat elutasít, kirekeszt. Megadatott viszont az a szerencsétlenség, hogy (még a háború idején) lágerbe zárjanak, majd később (máshonnan) kizárjanak, elbocsássanak, gyűléseken földolgozzanak. Tudom hát, mit jelent megbélyegzettnek, félreállított embernek lenni. Éppen ezért becsülöm nagyra Incze Ferencet, aki — miután másfél évtizeddel ezelőtt a Képzőművészek Szövetsége kolozsvári fiókjának csöppet sem bölcs vezetősége addigi munkássága alapján „leértékelte“ és kirekesztette soraiból — nem csüggedt el, nem tette le az ecsetet, hanem ellenkezőleg, amolyan teremtő daccal még keményebben, még lendületesebben dolgozott tovább.

Régi történelmi tapasztalat, hogy a döntések, határozatok valóra válásának valószínűségi százalékát nem könnyű előre kiszámítani. Hogy gondoltak-e erre vagy sem a Szövetség vezetői annak idején, s hogy úgy érezték-e, jó munkát végeztek — nem tudom. Azt viszont tudom — az elmúlt idő igazolta —, hogy a fejlemények távolról sem minősítették bölcsnek a kizárási határozatot. Sőt, épp az ellenkezője következett be annak, amit „várni lehetett volna“. A Szövetségből való kirekesztés élményével ugyanis olyan motivációt adtak Incze Ferencnek, amely egész munkásságára jótékonyan hatott. Incze Ferenc ez ideig festegetett, úgy ahogy, sem jobban, sem rosszabbul, mint oly sok festő akkoriban. De a kizárás fájdalma, a félreállítottság gyötrelme s az elutasítottaknak „kijáró“ magány, elszigeteltség, mint kagylót a sebe, gyöngyözésre készítette, s egymás után festette meg — sokféle változatban — az igazságtalan döntés elleni tiltakozását, a magára maradt ember megaláztatását, reménytelenségét.

Elvont fogalmak... de hogyan festhetők meg a vásznon? Incze nagy leleménye, hogy megtalálta ennek a módját is; sajátos szimboliztikát, különös festői nyelvezetet alakított ki. Polipkarok fonódnak a torkára, fullánkok irányulnak feléje; eldobja a szerencsekockát, s neki az egyes, a legkisebb szám „jön ki“; elcsügged, fuldoklik, a téboly környékezi, de a múzsa közbelép, segítségére siet, munkára serkenti, s ettől erőre kap, megvigasztalódik, reménykedni kezd — mindezek a motívumok gyakran jelennek meg Incze képein. Ezek a festmények fölkarvarják és meggondolkoztatják a szemlélőt. Arcképei pedig kor- és körleléktani tanulmányok, tanúbizonyságai a szenvedésnek, a lélek háborgásának, a gyötrelmeknek, a modern közérzet sok jelenségének.

Sok éve már, hogy a megpróbáltatások szakasza múlttá vált. Siker Párizsban és itthon, siker Hollandiában és másutt, kiállítások Kolozsvárott és külföldön. De maradt még a pletyka, a suttogás, az agyonhallgatás és kérdőjelezés — némelyek részéről. Mondjon azonban bárki bármit, tény, hogy amikor megadatott neki, hogy kiállíthasson, itthon és külföldön gazdag, eredeti anyaggal állt elő, nagy föl-tűnést keltett. Nemes bosszúja, visszautétele sikerült: bebizonyította, hogy vérbeli művész, tehát az a kizárás alaptalan és igaztalan volt.

Nem az én dolgom, hogy értékeljem Incze összmunkásságát, még kevésbé tudnám megmondani, hogy életművéből mi marad meg, s mi enyészik el, azt azonban merem állítani, hogy a megtaposott ember vergődését, a megbélyegzettség és kilátástalanság okozta szorongást egyetlen művésznünk sem tudta ecsettel így kifejezni. Emez alkotásai mondhatni kordokumentumok (bizonyos vonatkozásban), s kései utódoknak is értékes üzenetet hordoznak. Művészi helytállása és elégtétele pedig egyben más igazságtalanul mellőzött, félreállított kortársának is elégtétele.

Harold J. Gustafson